

Gresham Yasası: “Kötü” Olan “İyi” Olanı Neden Kovar?

Giriş: Yüzlerce Yıllık Eskimeyen Bir Prensip

Ekonomi dünyasında bazı ilkeler, zamana ve teknolojiye meydan okuyarak geçerliliğini korur. Gresham Yasası da bunlardan biridir. Yüzlerce yıl önce metal paraların hareketini açıklamak için ortaya atılan bu yasa, en basit haliyle şu şekilde ifade edilir:

“Kötü para iyi parayı kovar.”

İlk bakışta bu ifade, sadece altın ve gümüş sikkelerin olduğu eski bir dünyaya ait gibi görünebilir. Ancak bu basit kural, günümüzün karmaşık küresel ekonomisini ve modern kapitalizmin temel işleyişini anlamak için bize şaşırtıcı derecede güçlü bir anahtar sunar. Bu ilke, bir sistemdeki kalite ve değer farklılıklarının nasıl sistematik bir ayıklanmaya yol açtığını gösteren evrensel bir mantığa dönüşmüştür.

Peki, bu ünlü söz tam olarak ne anlama geliyor ve kökenleri nereye dayanıyor? Gelin, yasanın doğduğu yere, altın ve gümüş paraların dünyasına bir yolculuk yapalım.

Bu makaleyi Spotify’da sesli olarak dinlemek için podcast’ine bu linkten ulaşabilirsiniz.

1.1 Klasik Yasa: Altın ve Gümüşün Hikayesi

Gresham Yasası’nın klasik tanımı, insanların rasyonel ekonomik davranışlarının öngörülebilir sonuçlarını açıklar. Bir piyasada, devlet tarafından aynı nominal değere sahip olduğu ilan edilen ancak piyasa tarafından farklı içsel değerlere sahip olduğu bilinen iki tür para dolaşımda olduğunda, insanlar doğal olarak değerli olanı biriktirme ve daha az değerli olanı harcama eğilimi gösterirler. Bu basit tercih, piyasanın yapısını kökten değiştirir.

Bu makaleyi Youtube’da görüntülü olarak izlemek için videosuna bu linkten ulaşabilirsiniz.

1.1.1 Çift Metal Sistemi: Yasanın Doğduğu An

Yasanın en net görüldüğü tarihsel örnek, 19. yüzyılda Fransa gibi ülkelerde uygulanan “Çift Metal Para Sistemi”dir. O dönemde altın stoklarının azlığı nedeniyle yaşanan likidite sorununu çözmek için hem altın hem de gümüş paralar aynı anda tedavüle sokulmuştu. Yasanın işleyişi şu adımlarla gerçekleşti:

- 1. Yasal Değer vs. Piyasa Değeri:** Devlet, altın ve gümüş arasında resmi bir değişim oranı (yasal oran) belirledi. Örneğin, 1 altın paranın 15 gümüş paraya eşit olduğunu varsayalım. Ancak piyasadaki arz ve talep koşulları, bu metallere farklı bir değer biçiyordu. Altın daha nadir olduğu için piyasa değeri yükselirken, daha bol bulunan gümüşün piyasa değeri düşüyordu. Bu durumda altın, devletin belirlediği değerden

daha kıymetli olan **“iyi para”**; gümüş ise daha az kıymetli olan **“kötü para”** haline geliyordu.

2. **Akılcı Tercih:** Yasal değer ile piyasa değeri arasındaki bu farkı fark eden insanlar, rasyonel bir tercih yaptılar. Piyasa değeri daha yüksek olan altın paraları biriktirmeyi, yastık altında saklamayı veya eritip satmayı (istiflemeyi) seçtiler. Günlük alışverişlerinde ve borç ödemelerinde ise nominal değeri aynı olmasına rağmen piyasa değeri daha düşük olan gümüş paraları kullandılar.
3. **Sonuç: “İyi Para” Piyasadan Çekiliyor:** Milyonlarca insanın yaptığı bu bireysel ve akılcı tercihlerin birikimli etkisi, “iyi para” olan altının piyasadan tamamen çekilmesiyle sonuçlandı. Dolaşımda sadece piyasa değeri daha düşük olan “kötü para” yani gümüş kaldı. İşte bu süreç, “kötü paranın iyi parayı piyasadan kovması” olarak tarihe geçti.

Bu temel mantık—“iyi” olanı sakla, “kötü” olanı harca—sadece para piyasalarıyla sınırlı kalmadı; zamanla günümüzün karmaşık kapitalist düzenini analiz etmek için güçlü bir metafora dönüştü.

1.2 Kavramsal Sıçrama: “Kötü Kapitalizm İyi Kapitalizmi Kovar”

Zamanla, Gresham Yasası’nın temel mantığı, metal paraların dar alanından çıkarılarak küresel kapitalizmin dinamiklerini teşhis eden bir analitik merceğe dönüştürüldü. Yalçın Küçük ve John Gray gibi düşünürlerin analizlerinde yasa, modern kapitalizmin yıkıcı mantığını açıklayan güçlü bir eleştiri aracına evrildi. Yasanın bu yeni ve modern ifadesi şöyledir:

“Kötü kapitalizm iyi kapitalizmi kovar.”

Bu yeni formülasyon, küresel serbest piyasa koşullarında, daha az sosyal güvenceye sahip, daha kuralsız ve daha bozuk kapitalizm modellerinin, daha insani ve düzenlenmiş olan “iyi” kapitalizm modellerini sistematik olarak saf dışı bıraktığını iddia eder.

1.2.1 İki Yasanın Karşılaştırması

İki yasa arasındaki analogiyi net bir şekilde anlamak için temel unsurları karşılaştıralım:

Unsur	Klasik Yasa (Para Piyasası)	Modern Yasa (Küresel Kapitalizm)
“İyi” Olan	Değeri yüksek olan altın para .	Daha insancıl, düzenlenmiş ve sosyal güvenceleri olan kapitalizm modeli.
“Kötü” Olan	Değeri düşük olan gümüş para .	Daha kuralsız, sosyal güvencesi az ve bozuk olan kapitalizm modeli.

“Kovma” Mekanizması	İnsanların değerli olanı biriktirip değersiz olanı harcaması.	Küresel sermayenin en az maliyetli ve en az kurallı ülkelere yönelmesi.
--------------------------------	--	--

Bu tablo, analojinin gücünü net bir şekilde ortaya koyuyor. Şimdi, küresel sermayenin “iyi” kapitalizmden kaçıp “kötü” olanı tercih etmesine yol açan bu modern “kovma mekanizmasının” nasıl işlediğini daha yakından inceleyelim.

1.3 Küresel Mekanizma: “Dibe Doğru Yarış”

“Kötü kapitalizm iyi kapitalizmi kovar” ilkesinin arkasındaki temel itici güç, küreselleşmenin egemen devletleri birbirleriyle acımasız bir rekabete sokmasıdır. Sermayenin ve üretimin küresel hareketliliği, devletleri yatırım çekmek için bir yarışa zorlar. Bu yarışın temel mekanizmaları şunlardır:

1.3.1 Deregülasyon Yarışı

Sermayenin küresel hareketliliği, ulus-devletleri bir “deregülasyon yarışı” içine iter. Yatırımcıları ve küresel şirketleri kendi ülkelerine çekmek isteyen devletler; vergileri düşürmek, sosyal güvence sistemlerini budamak ve çevresel ya da finansal kuralları ortadan kaldırmak için birbirleriyle yarışır. Bu süreç, devletlerin kendi kurumlarını ve sosyal kazanımlarını gönüllü olarak terk etmesi anlamına gelir ve “devletin budanması” veya “**dezartikülasyon**” olarak adlandırılır. Bu yarış sonucunda devlet, asli fonksiyonlarını yitirerek sermaye için güvenli bir ortam sağlayan ama halkına refah sunamayan bir “**zayıf devlet**” modeline, hatta kamusal işlerin küresel tekeller tarafından gasp edildiği bir “**esir devlet**” yapısına dönüşebilir.

1.3.2 Dibe Doğru Yarış (Race to the Bottom)

Düşünür John Gray tarafından kullanılan bu terim, deregülasyon yarışının kaçınılmaz sonucunu ifade eder. Klasik rekabetin aksine, bu yarışın sonunda Darwinist bir “en güçlünün hayatta kalması” ilkesi değil, tam tersi işler: en güçlü veya en iyi olan değil, **en zayıf ve en bozuk sistem ayakta kalır**. Çünkü küresel sermaye, en az maliyetli, en az vergi alan ve en az sosyal sorumluluğa sahip olan ülkelere yönelir. Bu durum, diğer ülkeleri de aynı “kötü” modele uymaya zorlar. Sonuç olarak, sistemler arası uyum (“harmonizasyon”), en kötü ve en kuralsız düzeyde gerçekleşir.

Bu soyut mekanizmanın somut sonuçları ise emek piyasaları üzerinde en acımasız haliyle görülür. Rekabet baskısı ücretleri sürekli aşağı çeker ve yasal olarak en düşük seviyeyi temsil etmesi gereken asgari ücret, milyonlarca çalışan için fiilen tek geçerli ücret haline gelir. İşverenler maliyetleri düşürmek için sosyal güvenlik primlerinden kaçınır ve Cumhuriyet döneminde kurulan sosyal güvenlik sistemi kökünden sarsılır. Bu koşullar altında çalışanların temel yaşam maliyetlerini dahi karşılamaktan uzak, güvencesiz ve pazarlık gücünden yoksun bir sisteme mahkûm edilmesi, “**esaret ücreti**” adı verilen bir düzeni geçerli kılar.

Böylece, yüzlerce yıl önce metal paraların hareketini açıklayan basit bir yasa, bugün küreselleşmenin yarattığı ve en kuralsız olanın kazandığı acımasız rekabetin sonuçlarını anlamak için güçlü bir çerçeve sunmaktadır.

1.4 Sonuç: Değer Kaybının Evrensel Mantığı

Gresham Yasası, metal paraların dolaşımını açıklayan teknik bir kural olmaktan çıkarak, kalite ve değer aşındığı sistemleri açıklayan evrensel bir dinamiğe dönüşmüştür. Ancak modern yorumu, basit bir analojinin çok ötesine geçerek kapitalizmin kendi içindeki nihai bir paradoksu aydınlatır: **kapitalizmin intiharını**.

Sistem, 1980'lerde komünizme karşı zafer kazandıktan yalnızca on yıl sonra, kendi varlığının temelleri olan “demokrasi ve pazar ekonomisini yerle bir etmeye” başlamıştır. Bu kendi kendini yok etme sürecinin mekanizması, tam olarak “dibe doğru yarış”tır. Küresel sermayenin en kuralsız ve en ucuz olanı tercih etmesi, sadece “iyi” kapitalizm modellerini piyasadan kovmakla kalmaz; aynı zamanda sosyal devleti çökertir, emeği “**esaret ücreti**” ile değersizleştirir ve ulus-devletin egemenliğini aşındırır.

Sonuç olarak, rakibini yenen kapitalizm, kendi meşruiyet zeminini ve refah yaratma kapasitesini dinamitleyerek kendine döner. Gresham Yasası, 19. yüzyıl darphanelerinden 21. yüzyılın küresel piyasalarına yankılanan bir uyarı olarak, kuralsızlaştırılmış sistemlerdeki değer kaybının nihayetinde sistemin kendisini nasıl tükettiğini gösteren vazgeçilmez bir mercek olduğunu kanıtlamaktadır.